

אילו היה יודע האב כן היה נותן לחלוטין על כן נגלה עכשיו שנתן במתנה גמורה. ולפי הפירוש השני אין מועיל הדבר כיון שבשעת נתינה לא נתן כלום, וצריך לומר לו שהוא נותן לו עכשיו לפדיון, וגם יכול ליתן לכהן אחר (עפ"י חזו"א קדשים עמ' קסז).

יתכן נפקותא בין שתי הלשונות, כאשר מעות הפדיון אינן בעין עתה; ללשון ראשונה הרי הוא פדוי, וללשון שניה אין הפדיון יכול לחול עתה – ע' בשו"ת משיב דבר ח"ה סוס"י נב.

'אלא אמר רב פפא: הא כדקתני טעמא יהיה לך אך פדה תפדה וכי איתמר דריש לקיש ארישא איתמר; מת לאחר שלשים יום אע"פ שלא נתן יתן, מנא לן...' נראה שדרשו את הכתוב כך: כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה לך יהיה – הויה אחת לשניהם, לבכור אדם ולבכור בהמה – אך פדה תפדה את בכור האדם – אפילו מאה פעמים [כדרך שדרשו על 'השב תשיבים' 'שלה תשלח'], כלומר גם אם אבדו המעות שהפריש קודם שבאו ליד כהן – חייב לפדות שוב, ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה (פעם אחת בלבד, שאינו חייב באחריותו, אם פדה בשה ומת קודם שהגיע ליד כהן).

[בספרי (ג) דרש ר' טרפון מפדה תפדה – שתי פדייות, לחי ולמת. וכיון שתנא דמתניתין דרשו לחיוב אחריות כאמור, הלכך אין לו קרא מיותר לחייב פדיון משמת, ולפיכך שאלו 'מנלן' והוצרכו לגזרה-שוה מערכין או מעולת ראייה (עפ"י משך חכמה קרח יח, טו ע"ש).]

[עיקר פירוש הדרש 'פדה תפדה' אפילו כמה פעמים, מכאן שחייב באחריותו – נמצא להראב"ד בעדות ז, א].

'מה להלן יורשין חייבין...' ואפילו לא הפריש הקרבן, אם ירשו קרקע חייבים להביאה שכבר נשתעבדו הנכסים (כסף משנה ולחם משנה חגיגה א, י עפ"י הירושלמי חגיגה א). ואולם מדיוק לשון הרמב"ם יש במשמע דוקא הפריש, והעירו על כך המפרשים (שם. ויש מי שכתב שהרמב"ם פסק שאין חייבים אלא כשהפריש – ע' אבן האול זכיה ב, יד).

בספר מנחת חינוך (תצ) כתב: דוקא כשמת משעלה השחר ביום ראשון של הרגל, שכבר נתחייב בעולת ראייה ונשתעבדו נכסיו, אבל מת קודם לכן – פטורים. ויתכן לפי"ז שלכך הרמב"ם נקט 'מפריש' לפי שדיבר בהווה וסתמא דמלתא מפריש קודם הרגל, ומצוי הדבר יותר מאשר שלא הפריש ומת בבוקר הרגל [גם סתמא דמלתא מי שמת אז לא היה יכול לעלות ברגליו מהבוקר והרי הוא פטור מהראיה], אבל לדינא מודה הרמב"ם לירושלמי, וסמך על מה שכתב (מחוסרי כפרה א, ג) לענין יולדת שנתחייבה בעולה ומתה שאפילו לא הפרישה – יביאו יורשים עולתה.

דף נב

'בכל אשר ימצא לו ולא בראוי כבמוחזק' – לעומת נחלת שאר הבנים שכתוב בהם את אשר יהיה לו, ואמרו בספרי: מכאן שהבן נוטל בראוי כבמוחזק.

רמז לדבר: את אשר יהיה לו בגימטריא: מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק.

ואילו בבכור נאמר: ... בכל אשר ימצא לו. כי... סופי תיבות: ראוי. ולמ"ד של בכל ואל"ף של אשר הוא לא. כלומר: לא ראוי – שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי (עפ"י בעל הטורים תצא).

ולא היבם. מאי טעמא? בכור קרייה רחמנא... רבא אמר: אפילו דבין יבום לחלוקה נמי לא שקיל,

מאי טעמא? כבכור; מה בכור אין לו קודם חלוקה, אף יבם נמי אין לו קודם חלוקה. הנידון הוא על הנכסים שנפלו במיתת האב ועדיין לא חולקו בין האחים – אין היבם נוטל בהם פי שנים [חלקו וחלק אחיו המת] מן השבחה. אבל אין מדובר על הנכסים של האח שמת – שאותם נוטל היבם עם השבחה. תדע שאין המדובר על אותם נכסים, שהרי אין שייך עליהם שם 'חלוקה' כי כולם שייכים לו שהרי קם תחתיו. ונחלקו הראשונים ז"ל, האם גם כלפי ירושת היבם את האח, דינו כבכור לענין זה שאינו נוטל בראוי אלא במוחזק, כגון שמת האב אחר מיתת הבן – אין היבם נוטל בנכסי האב את חלקו של האח המת (הבן) באותם נכסים, כיון שלא היו מוחזקים אצל המת (כן דעת הרמב"ם, בה"ג, ר"ה, הובאו ברמב"ן וברשב"א ביבמות כד: ובמגיד משנה נחלות ג, ז), או שמא כלפי האח המת דינו כשאר יורש, שעומד לגמרי תחתיו ונוטל בראוי כבמוחזק, ורק מה שלא היה מוחזק אצל האב בשעת מיתתו – חלק זה בלבד אינו נוטל (כ"מ מרש"י שם. וכן דעת הראב"ה במרדכי ב"ב פ"ח תקעו).

ויש מקום לומר שגם לפי דעת הראשונים שדין היבם כבכור לענין נכסי אחיו, אינו זהה לגמרי לדין 'בכור' כלפי נכסי האב, ויש צד לומר שהיבם זוכה במלוה של האח המת שביד אחרים, שאינו 'ראוי' גמור [וכדין הבעל שירש במלוה של אשתו, למש"כ כמה ראשונים], הגם שאינו יורש פי שנים במלוה של אביו. ע' בענין זה בשיעורי ר' שמואל ב"ב קכד. בבאור דברי הר"י בן מגאש. וע"ע באורך בשיעורי ר' שמואל שם יב.

(ע"ב) זאי קסבר ירושת הבעל דרבנן, דמים מאי עבידייהו. מבואר בגמרא שלדעת הסוברים ירושת הבעל דרבנן, פשוט שהקרקעות חוזרות ביובל למשפחת האשה. ויש להעיר מאי פשיטתא, למה לא נאמר שהכמים תקנו כעין ירושה דאורייתא שאינה חוזרת?

ויש לומר (עפ"י התוס' בכתובות נו ד"ה קסבר) לפי שירושת הבעל אין גדרה כשאר ירושות כיון שאינה מחמת קורבה, ואינה נידונית כתוספתא על דין דאורייתא אלא תקנה מהודשת היא, וכיון שכך, עיקר זכיייתו הוא מדין 'הפקר ב"ד הפקר' הלכך חוזרת ביובל (עפ"י קובץ שעורים כתובות שב).

הרמב"ם (נחלות א, ת; שמיטה ויובל יא, כא) פסק ירושת הבעל דרבנן ואעפ"כ אינו מחזיר ביובל, שעשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה, וזה דלא כסברת סוגיתנו. (וע' לחם משנה אישות יב, ט שתמה מהסוגיא וע' בספר שי למורא כאן; מתנה אפרים על הרמב"ם; חזו"א אה"ע עה, ד). ויש פוסקים שמחזיר (ע' הג"א כתובות פד). ואילו הראב"ד והרשב"א פסקו ירושת הבעל דאורייתא.

ר' יוחנן בן ברוקא... קסבר ירושת הבעל דאורייתא והכא במאי עסקינן כגון שהורישתו אשתו בית הקברות ומשום פגם משפחה אמור רבנן לשקול דמי וליהדר... – ומחזיר להם ביובל [שהרי על חזרת יובל מדובר במשנה. ועוד, אם מחזיר להם מיד מדוע הוצרך לומר 'לעולם קסבר ירושת הבעל דאורייתא']. ואם תאמר הלא הטעם שמחזיר הוא משום פגם משפחה ואם כן היה צריך להחזיר מיד? וצריך לומר שאין פגם משפחה עד היובל, כי הפגם הוא בכך שכל השדות חוזרות וזו אינה חוזרת וניכר הדבר שקבורים בשל אחרים (עפ"י תוס' כתובות פד).

ויש סוברים שדין זה אמור אף שלא ביובל, להחזיר לבני משפחת אשתו בית הקברות שירש ממנה (עפ"י שטמ"ק כתובות שם בשם רש"י במהדו"ק).

'כגון שהורישתו אשתו בית הקברות ומשום פגם משפחה אמור רבנן לשקול דמי וליהדר...' פרש"י (בכתובות פד.): 'פגם משפחה – גנאי הוא להם שיהיו אחרים נקברים עמהם והם יקברו בקבורת אחרים'. בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א רלח) פסק להתיר לבני משפחה החפצים לפנות את אבי המשפחה הקבור

במקום אחר, לנחלה שרכשו עבור שאר המשפחה. והביא דברי הגמרא כאן ופרש"י שגנאי הוא לאדם להקבר אצל אחרים, שלא במקום קבורת בני משפחתו. ע"ש בכל דיוגו; – ולכן, אף שמכל מקום לא הייתי מיעץ לפנות, אין למחות באלו הרוצים לפנות את אביהם לקבר משפחה'.

*

בני בכרי ישראל – שבן הבכור נוטל פי שנים משום שהוא עשה אותו לאב, כן ישראל עשו כביכול להשי"ת לאב להעולם, שהם הכירו השגחתו ויחודו בתבל. ופשוט' (משך חכמה שמות ד,כב).

והנה ישראל נקראים **בני בכרי**. ואין הכוונה נגד העכו"ם, דהם אינם קרוים בנים כלל, רק המכוון נגד המלאכים שנקראין 'בני אלקים', וישראל – בני בכורי. ובמכה עשירית נתבררו ישראל שקשורים בשורש, **בני בכרי ישראל**, והוא כמו מילה שנימול לשמונה ונעשה ישראל ונקרא צדיק, רק שמילה מרמז על קדושת הגוף של ישראל שנקרא 'בשר קודש' היפך 'בשר חמורים', וקדושת הבכור מורה על נפש ישראל שנקראו **בני בכרי** שהוא רוחו של משיח שקדמה למלאכים (עפ"י פרי צדיק – לסעודת פדה"ב. ובספר בית יעקב (יחי ד) פרש 'בני בכרי' כלפי האומות).

*

'... והוא ענין מה שאמרו (ב"ק פ סע"א) 'לבי ישוע הבן' ופרש"י: משתה שעושיין לפדיון הבן, 'ישוע' מתרגמינן פורקן. והתוס' הקשו דמ"מ אין שייך לשון ישוע. ויתכן על פי מה שאמרו (ויק"ר כא) **ישעי** – ביום הכיפורים, והיינו ישועה מכל רע, מחילת עוונות, ובו ניתנו לוחות אחרונות שיש בהן מדרש הלכות ואגדות (כמ"ש בשמו"ר מו מז) – **הרב חכמה** לתקן **הרב כעס**. ושמעתי בשם הרה"ק ר"מ זצוק"ל שאמר בשם רבותינו הק' זצוקללה"ה דסעודת פדיון הבן כפ"ד תעניות. והמכוון, שיכולים לתקן בו מה שמתקנים על ידי פ"ד תעניות שהוא תיקון לפגם הברית, והוא על דרך מה שאמרנו כמה פעמים במה שאמרו (קדושין לא. וש"מ) 'עבידנא יומא טבא לרבנן' שפרש"י: סעודה לתלמידים, שהוא שיוכל להופיע בהם אור כי טוב, על דרך מה שנאמר ויקרא אלקים לאור יום, וזהו 'יום טוב' והיינו תורה אור, ואור תורה שבעל-פה, שהוא מטלא דעתיקא. וכן איתא למאן דאמר בירושלמי (שבת טו,ג) דלא נתנו ימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה.

ועל ידי השמחה שעושה אבי הבן לשמחת המצוה, מופיע אור כי טוב על הסעודה וכל מי שאוכל ונהנה מסעודה זו זוכה ליומא טבא, אור כי טוב, אור תושבע"פ, וכן נדרש במכילתא (בא ר"פ ט) מקרא קדש דיום טוב – קדשהו באכילה ושתיה וכסות. וכפרש"י, שעל ידי האכילה מכניסין קדושה ליום טוב. וכן כל סעודת מצוה עביד יומא טבא להמסובין ועל ידי זה יכולים לתקן הפגם בעטיו של נחש להיות הו' מעוון מלא, נהורא דנפיק מגו חשוכא, כמו שאמרנו...
... וכשיש בו סעודת פדיון הבן, יכולים לתקן כל הקלקול והפגם, וזהמת הנחש, שיהיה בישראל 'פסקה זוהמתן' לגמרי כמו לעתיד, ולא יהיה קטרוג כלל, קודש ישראל לה' ראשית תבואתו – שישראל קשורים בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית' (מתוך פרי צדיק – לסעודת פדה"ב א).

ד. נתנו לעשרה כהנים בבת אחת, או בזה אחר זה – יצא.

- א. יש מדייקים מפרש"י (לגרסתם), שאינו יוצא בנתינה בזה אחר זה אלא אם נותן לכהן אחד (ע' בפוסקים י"ד שה"ו; צאן קדשים. ולפי הגרסה שלפנינו וגרסת השמ"ק מפורש להפך). ואולם דעת הרמב"ם והתוס' שיוצא בנתינה לכמה כהנים בזה"ז.
- ב. אעפ"י שנקטו בגמרא לשון 'יצא', מותר אף לכתחילה לעשות כן (חכמת אדם. הובא בפ"ת שה"ק"י).

ה. נטלו הכהן והחזירו – יצא, וכך היה מנהגו של רבי טרפון, שהיה נוטל ומחזיר. וכן היה רבי חנינא רגיל לעשות. פעם אחת ראה שהפודה היה מתהלך ובא לפניו כדי שיראנו ויחזיר לו. אמר לו: לא גמרת ליתן לי בלב שלם, הלכך אינו פדוי.

- א. אם יתרוצו עתה בפדיון שלא ע"מ להחזיר – פדוי (עפ"י רש"י; חזו"א).
- ב. ליטול מלכתחילה על מנת להחזיר – אסור מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות כדי שיתנו לו (קדושין ו:), אבל אם מקבל כמתנה גמורה אלא שרגיל להחזיר מעצמו – מותר, כיון שאין הנותן יודע בשעה שנותן אם יחזיר אם לאו. עוד אפשר שהחכמים הנזכרים לא היו נוהגים להחזיר לכולם אלא לעניים וכדו' (עפ"י תוס'). הלכך, אין לכהן להיות רגיל להחזיר. ואולם לעני מותר (שו"ע י"ד שה"ח). ואפילו אם אמר לו הכהן קודם שזכה בו, שיחזירנו, ובידיעה זו נותנו לו – מותר (עפ"י חזו"א מעשרות ז, ג).

דף נב

- ע. א. האם הבכור נוטל פי שנים בנכסי אמו? האם בכור נוטל פי שנים בנכסים שלא היו ברשות האב בשעת מיתתו?
- ב. מה דין ירושת הבכור לענין חזרת הקרקע בשנת היובל? ומה דין חזרת-יובל בירושת הבעל; ביבם הקם תחת אחיו לנחלה; בנותן מתנה לחברו; בחלוקת האחים בנכסי אביהם?
- א. אין הבכור נוטל פי שנים בנכסי האם (דרשו לו – לאיש המוריש, ולא לאשה – משפט הבכרה).

אין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבוא אלא במוחזק אצל אביו בשעת מותו (בכל אשר ימצא לו). ואפילו דבר הראוי לבוא בודאי, כגון שאבי האב היה חי בזמן מות האב, ונכסיו עתידים ליפול לבנים – אין הבכור נוטל חלק כפול באותם נכסים.

וכן הדין למלוה שביד אחרים. כן הסיקו בגמרא (ב"ב קה:).

ובמלוה שהיה האב חייב לבכור – יש להסתפק האם נחשב מוחזק אם לאו, ויחלוקו (עפ"י פוסקים).

וכן הדין בשבח שהושבחו נכסים בין מיתה לחלוקה, ואפילו השבח בא מאליו ללא טירחת האחים – הבכור נוטל בו חלק שווה כשאר אחיו (כן דייקו מלשון משנתנו. ואליבא דרבנן ודלא כרבי. תוס' עפ"י ב"ב קכד).

הלכך כשנוטל פי שנים בקרקע עם שבחה, חייב לתת לאחים דמי השבח המגיע להם ממה שנטל (רש"י עפ"י ב"ק צה).

ראה עוד בפירוט בב"ב קכג-קכד.

ב. חלק הבכורה אינו חוזר ביובל (אם משום שירושה אינה חוזרת ביובל (חכמים), אם משום שחלק הבכור הריהו כמתנה (ל ת ת לו פי שנים) ומתנה אינה חוזרת ביובל – כר' מאיר). ולדברי רבי יוחנן, האחים שחלקו לקוחות הן הלכך מחזירים ביובל וחולקים שוב מחדש, ושוב יטול הבכור פי שנים כבתחילה. הר"י בן מגאש (בב"ב קלט.) פרש שרק בחלק פשוט הריהם כלקוחות, מפני שכל אחד נוטל חלק כנגד חלק שמקבל אחיו, אבל חלק בכורה הואיל ואין האחים נוטלים חלק כנגדו, הריהו כיוורש ולא לוקח. אבל הרמב"ן כתב עפ"י סוגיתנו שאין חילוק בין חלק בכורה לחלק פשוט, ומחזירים הכל למצב הקודם וחולקים שוב והבכור נוטל פי שנים כבתחילה. רבי אלעזר בן שמוע אומר: חלק הבכורה חוזר ביובל, וישונו ביובל ויחלקו את כל הנכסים (לר"י ח) והבכור יטול בשוה כשאר האחים, (שלישיתו חלק הבכורה כמתנה, וסובר שמתנה חוזרת ביובל).

ירושת הבעל; לר"מ ולחכמים – אינה חוזרת ביובל לפי שירושת הבעל דאורייתא (לשאר... וירש אתה), וירושה אינה חוזרת ביובל. ור"א אומר: חוזרת, ירושת הבעל דרבנן והרי זה כדין מתנה שקיבל, ולשיטתו מתנה חוזרת ביובל.

הרמב"ם (נחלות א, ח) פסק ירושת הבעל מדברי סופרים (וכ"ד המאירי ור"א מן ההר בב"ב קיא) ואעפ"כ אינו מחזיר ביובל, דלא כסוגיתנו (וע' חו"א אה"ע עה, ד). ויש פוסקים שמחזיר ביובל (ע' הגהות אשר"י כתובות פד). והראב"ד (נחלות שם) והרשב"א (בב"ב מט: קיא ובכתובות פג ובשו"ת ח"ב רכא) פסקו ירושת הבעל דאורייתא, וכחכמים דמתניתין (וכן נראית דעת הרמ"ה בב"ב. וע' בלשון הרא"ש שם פ"ט טז ופולפולא חריפתא).

היורש מאשתו בית הקברות, מחזיר אותו ביובל לבני משפחתה משום פגם משפחה – שביובל כשהשדות חוזרות וזו אינה חוזרת וניכר שהם קבורים בשל אחרים – גנאי הוא להם (תוס' כתובות), ומשלמים לו את הדמים בניכוי דמי קבר אשתו שהוא חייב בקבורתה. יש סוברים שדין זה שייך אף שלא ביובל, להחזיר בית הקברות למשפחת אשתו (עפ"י שטמ"ק כתובות פד בשם רש"י במהדו"ק).

חלק יבם; לר"מ ולחכמים – אינו חוזר. ולר"א – חוזר (והיה הבכור אשר תלד יקום... – קראתו תורה 'בכור', והריהו כמותו).

מתנה; ר"מ אומר: אינה חוזרת ביובל, שלא אמרה תורה אלא במכר. חכמים (ור"א) אומרים: חוזרת (תשבו – לרבות את המתנה שהיא כמכר). הלכה כחכמים (רמב"ם). והוא הדין לזוכה מן ההפקר – חוזרת השדה להיות הפקר ביובל, לחכמים (עפ"י חו"א כז, א. ולענין הפקר עצמו, האם חוזר ביובל למפקיר – ע' קהלות יעקב שביעית ב).

חלוקת האחים; רבי יוחנן אומר: האחים שחלקו הרי הם כלקוחות ומחזירים זה לזה ביובל, ומחלקים שוב. (וחכמים אחרים חולקים, שסוברים האחים שחלקו יורשים הם. ועתוס').

פרק תשיעי; דף נג

- עט. א. מעשר בהמה – באלו מינים הוא נוהג? האם נוהג גם בחו"ל ובזמן הזה?
- ב. האם מעשר בהמה נוהג במקדש, ומדוע?
- ג. האם מותר לבחור בהמה מסוימת שתהא היא בהמת ה'מעשר'?